

Szentmártoni Szabó Géza

“Tükör által homályosan”

Petőfi dagerrotip arcképe

Utolsó módosítás: 2014. 08. 11 (új kép a székről) 2012. 05. 28. (linkek aktualizálása)

Pál apostolnak a korinthusbéliiekhez írott első levelében, a 13. rész 12. versében olvasható az a nevezetes mondat, amely a Károlyi-féle fordításból közismert: “Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről-színre.” A magyarítás nem egészen pontos, hiszen a görög textusban lévő “en ainigmati” nem azt jelenti, hogy homályosan, hanem azt, hogy aenigmatikusan, azaz rejtélyesen, talányosan, sejtelmesen látunk. A talányos tükrözésről szóló gondolat egyrészt arra utal, hogy a látott kép a valóságosnak a fordítottja, azaz attól eltérő, más világot mutat, másrészt pedig azon alapul, hogy az ókori tükröket bronzból, ónból és ezüsből készítették, s ha a fémet fényesre is csiszolták, felülete akkor sem volt sohasem tökéletesen sík, s még üveg mögé helyezve is csak gyengén verte vissza fényt. Így a régi emberek torzított és életlen képet láttak magukról, amely számukra valóban megmásítva, sejtelmesen adta vissza a valóságot. Csak a reneszánsz kor óta készülnek olyan foncsorozott tükrök, amelyeket ma is használunk. Az üvegtükrök Velencéből illetve Muránóból terjedtek el Európaszerte. Ha az üveg egyenetlen, akkor a mai tükör is torzít. Homályossá azonban csak a rosszul tárolt tükör válik, ha foncsorozása a peremektől indulva elszíneződik vagy helyenként felperdül. Az ősfénykép, a dagerrorípa sok tekintetben hasonlítható az ókori és az újkori tükörhöz is.

Daguerre találmányát 1839-től lehetett szabadon alkalmazni. 1840-től magyarul is olvasható volt Daguerre képei’ elkészítése’ módjának leírása (Bécs, 1840.) a bécsi Theresianum magyar tanárának, a piarista Zimmermann Jakabnak a jóvoltából. Daguerre találmánya a fotográfia történetében végül is zsákutcának bizonyult, de az 1850-es évek közepéig sikeresen alkalmazták. A modellnek verőfényben is húsz-harminc másodpercig mozdulatlanul kellett ülnie a kamera előtt; a fémlapocskán rögzített kép egyedi volt, hiszen, negatív híján, nem lehetett sokszorosítani, s az ábrázolt személyt vagy tárgyat tükröképszerűen, a jobb és a baloldal felcserélésével mutatta. A mai polaroid kamera is rögtön pozitív képet készít, de egy képfordító prizma segítségével. A prizma nagy fényerejű objektívet igényel, ezért a dagerrotípisták az első időkben nem alkalmazták. A dagerrotípa, ha derékszögben nézünk rá, olyan látványt nyújt, mint egy tükör vagy egy ezüstérem, hiszen csiszolt fémfelületét ezüstamalgám fedi, s ebben az anyagban van jelen a kép. Kézbevéve tehát meg kell találni azt a megfelelő fényzöveget, miként a hologramnál, ahonnan az ezüstösen csillogó kép érzékelhetővé válik. A fotóreprodukciók ugyanúgy nem tudják visszaadni ezt a látványt, mint a régi miniatúrák aranyozásának csillogását a fakszimilék. A dagerrotípa valójában olyan, mint egy ékszer, ugyanúgy tokban tartották, miként a középkori kézitükröket.

Pesten, 1841-ben, Marastoni Jakab festőművész nyitott először dagerrotípiát készítő műhelyt a Felső-Dunatoron (a mai Apáczai Csere János illetve Akadémia utca), a Nákó-házban, ahol ugyanazon év júliusában Kossuth Lajost is megörökítette egy hármass csoportképen. Számos követője akadt: 1842-ben a lipótvárosi Három korona (ma Hercegprímás) utcában, a Somogyi-házban dolgozott egy Tarschl Ferenc nevű mester. 1843-ban az a Strelisky Lipót kezdte meg tevékenységét, akinek 1846. májusában a Bálvány (ma Október 6.) utcai Blüchdorn-ház III. emeletén nyitott műterme utóbb fogalomává vált Pesten. Ugyancsak 1843-ban nyitott üzletet Khogler a Régi-posta utcában, Roth Imre portréfestő pedig újsághírdetésben adta tudtul, hogy dagerrotípiát is készít. 1844-ben egy Kawalky nevű mester fotografált a Diána-fürdőben, majd a Nádor utcai Tigris Vendégház III. emeletén, Stuhr nevű konkurensével szemközt. Csaknem ugyanekkor nyitotta meg Mayer György a Király utcában, majd a belvárosi Gizella (ma Vörösmarty) téren fotóműtermét. 1845-ben Fájth János, Nusz Ferenc nevű társával, a Nagy Diófa utcában alapított optikai és fényképezési műhelyt. 1846-ban Vahot Imrének is dolgozott egy dagerrotípista, aki a Magyarország és Népei című folyóirat rajzoló számára készített tájképfotókat. 1847-től a szép fényképeiről elhíresedett Heller József kezdte meg pályafutását. Jókai szerint a Ferenciek terénél, az Egyetem és a Kalap (ma Irányi) utca sarkán is nyílt 1846-ban egy műhely, ahol akkor portré készült Laborfalvy Rózáról, majd 1848-ban egy nagyobb méretű csoportkép, amelyen Bulyovszky Gyula, Nyáry Albert, Jókai Mór, Vasvári Pál és Petőfi Sándor volt látható (a fotográfus nevét Jókai elfelejtette). 1845-től Budán működött Kramolin Alajos, és a Ferenczy István Mátyás-émlékművét megörökítő Gola Ádám. Az első fényképezők ötvösök és festőművészek voltak, akiknek a listája korántsem teljes, hiszen tudunk alkalmi fotósokról is. Petőfi Pesten, szokott útvonalait járván, nem kerülhette el, hogy jó pár dagerrotípistáról is tudomást ne szerezzen, ám hogy kivel fényképezett le magát és mikor, az máig sem derült ki. Azok a vélemények, amelyek szerint Petőfi Szendrey Júliának szánva, 1847-ben, Streliskynél vagy egy Friedrich nevű, ismeretlen fényképezőnél készítette volna a felvételt, nincsenek kellően alátámasztva.

Hogy miként zajlott a fényképezés az 1840-es évekbeli Pesten, arról Nagy Ignác Magyar titkok című regényének egyik 1845-ben közzétett fejezete számol be. A Daguerreotyp című életkép meglehetősen szatirikusan mutatja be a pesti polgárok kamera előtti viselkedését. A humoros párbeszédéből mellesleg azért az is kiderül, hogy mennyibe került egy dagerrotípia elkészítése (két pengő forintba), s hogy milyen módon öltöztek ki a felvételhez, amelyet néha meg is kellett ismételni. Nagy Ignác gúnyos szavai olyan felkapott divatnak mutatják be a dagerrotípia-készítést, amely Petőfi számára aligha lehetett vonzó. A Daguerre-féle fotótechnika közismertsége révén azonban műkedvelők is beszerezheték a Franciaországban gyártott Daguerre-Giroux kamerát, de akár leírás alapján akár el is lehetett azt készíteni. Jedlik Ányos például 1842-ben vásárolt, 229 forintért, egy ilyen fotómasinát, amely ma is megvan, Apor Károly gróf pedig, 1843-ban, a Kolozsvárott megforduló Marastoni Jakab egyik fényképezőgépét megvásárolva lett Erdély első amatőr-fotósa.

Amatőr fotós volt Petőfi barátja, a színész Egressy Gábor is, aki valószínűleg 1843-44-ben, párizsi útja során szerzett magának kamerát. Erről fia, Egressy Ákos a következőket írja egy visszatekintő cikkében:

“Atyám művészi foglalkozásai közé tartozott, a negyvenes években használt, daguerre au type-féle fényképezés, melyhez gépet és lemezeket szerzett be magának. Előbb családjá tagjait majd legjobb ismerőseit, barátait fényképezte le, nevezetesen: Petőfit, Tompát, Szentpétery [Zsigmondo]t, Czakó

[Zsigmondo]t, Diósy Mártont, akikkel családunk mindennap együtt étkezett Szentpéterynél, kinek mindannyian kosztosai voltunk. Atyám, a kedélyállapot különböző változatait tanulmányozandó, magát is lefényképezte, többféle alakban, víg és komoly arckifejezéssel, miket eztán színpadi működésében mintául használt.”

Egressy Ákos Petőfi életéről szóló emlékezésében további adalékokat közöl:

“Atyám, szabad óráiban, Daguerrotip képek készítésével foglalkozott, melyeket azidőben hozott hazánkba a francia feltaláló élelmessége. Arcképei igen tiszták voltak; szebbek, mint a mai fotografiák; de múlékonyak. Pár év alatt a világhírűség teljesen elhalványította, megsemmisítette az alakok körvonalait. Atyámnak - magánhasználatra - saját gépezete volt, mellyel lefényképezte családtagjait, ismerőseit, barátait, s a különféle kedélyállapot változataiban önmagát, - nem hiúságból, hanem hogy - szükség esetében - a különböző pózokat mintául használhassa alakításaihoz. Petőfit is rávette egyetlen egyszer a pózra; de többször nem állt kötélnek. Teljességgel nem szerette magát képmásoltatni. Utálom a bálványt, a valónak hazug mását; aki szeret: megőriz lelki szemeivel - hangoztatta sokszor.”

Egressy Ákos visszaemlékezése időrendben haladva, az 1845. március 17-i, Sándor-napi köszöntés és a “rekkenő nyári napok” idején tett visegrádi kirándulás elbeszélése (amely Petőfi 1845-ös, Visegrád táján című versét ihlette) között említi a fotografálást. Petőfi április 1-től június 23-ig nem volt Pesten, mert a Felföldet járta, így a felvétel nyár közepén történhetett! (A Petőfitől idézett mondat hitelét igazolja, hogy az egybevág a költőnek 1845 augusztusában szerzett, s Mednyánszky Bertától ihletett verse kezdősoraival: “Arcképpemmel, lelkem arcképével / Ajándékozlak meg tégedet.”) Ha hihetünk az akkor 15 éves emlékezőnek, érdemes megvizsgálnunk, hogy a fennmaradt dagerrotípiák azonos lehet-e azzal, amelyet Egressy Gábor készített 1845-ben?

Egressy Gáborról két dagerrotip arckép (egy közeli és egy távolabbi felvétel) maradt fenn. Ezek eredetileg az Ernst-gyűjteményben voltak, ma azonban a miskolci Herman Ottó Múzeumban őrzik őket. Flesch Bálint fotóművész szerint az Egressyt ábrázoló dagerrotípiák és a Petőfiről készült példány technikailag azonos jellegűek. Mindháromból levágtak egy darabot, hogy a kamera adottságaihoz illő méretük legyen. Az Egressy Ákos által említett asztaltársaság tagjai közül Szentpéteri Zsigmondról fennmaradt ugyan egy dagerrotip arckép, amely ma a Magyar Színházi Intézet birtokában van, ám ez műtermi felvételnek látszik. Szentpéteriről és a többiekéről, Diósy Márton kivételével, egy vagy több korabeli metszet is fennmaradt, így a magán- és közgyűjteményekben őrzött, azonosítatlan Daguerre-féle képek közt talán meg lehet lelni még róluk készültet. Ha Egressy többi amatőr felvétele is előkerülne, az teljes bizonyossággal eldönthetné, hogy valóban ő készítette-e Petőfiről a máig fennmaradt fényképet. A kép művészi beállítása addig is e feltevés mellett szól, de további feltevésekre is módot ad.

Egressy Ákos fogalmazása, hogy tudniillik apja Petőfit a “pózra” vette rá, arra is utalhat, hogy modelljeit – önmagához hasonlóan – különböző érzelmeket mutató arckifejezéssel örökítette meg. Az önmagáról készült, két fennmaradt dagerrotípián a népszerű színész mosolygós arccal ül a széken,

a támlán könyökölve, kezét kabátjába mélyesztve. Petőfi arca viszont komoly a fényképen. A költő, mint gyakorló színész, modellként a kamera előtt, az egykedvűen komoly arcvágás mellett, megjeleníthette a vidámság, a düh és a bánat arckifejezéseit is, azaz a flegmatikus, szangvinikus, kolerikus és a melankólikus alkat jellemző arckifejezéseit is. (Figyelemre méltó, hogy Barabás 1545-ös rajzán – más ábrázolásoktól eltérően – ábrándos pózban látható. A korban készült olyan könyv, amely a érzelmeket bemutató arcmimikát és testtartást írta le.) Elképzelhető, hogy a sorozatból a komoly tekintetű kép tetszett igazán Petőfinek, s ezért adta át neki barátja épp ezt. Magyar vagyok című versében így vall kedélyállapotairól a költő:

“Magyar vagyok. Természetem komoly,
Mint hegedűink első hangjai;
Ajkamra fel-felröppen a mosoly,
De nevetésem ritkán hallani.
Ha az öröm legjobban festi képem:
Magas kedvemben sírva fakadok;
De arcom víg a bánat idejében,
Mert nem akarom, hogy sajnáljatok.”

Petőfi dag

Nézzük meg alaposabban a fényképet. Petőfi, miként a róla készült rajzok és festmények többségén, jobbra fordulva, ült a kamera elé, ám a fényérzékeny lemezre vetülő tükörképe alakját és arcát balra fordultan rögzítette. A helyes állású képet a dagerrotípiáról készített negatív megfordításával lehet elkészíteni. (Jankó János 1879-ben selyempapír segítségével fordította helyes állásba a lemezről kopírozott rajzát.) A régi képek tanúsága szerint a férfiakat, ha nem szemből, akkor többnyire kissé jobbrafordulva ábrázolták, eleinte talán azért, hogy a kardjuk látszódjék. A kabát, atilla, mellény, zakó és az ing jobb szárnyán vannak ma is a gombok; a gomblyukak vagy a hurkos kapcsok és a derékszűj csatja pedig baloldalt. A női viseletek ehhez képest épp fordítottak. A férfiak hajválasztója is többnyire baloldalra kerül. A Petőfi-dagerrotípián a kapcsok és gombok felcserélt helyen látszanak, ami azt bizonyítja, hogy a felvételt végző kamerában nem volt képfordító prizma. Petőfi a kamera előtt oldalra fordulva ült a székre, úgy, hogy a támlán átvett egyik karját a másik kezével fogja. (Jellemző lehetett rá, hogy többnyire nem a hátát, hanem az oldalát vetette a támlához, miként az 1848-as, Lapalapítás című karikatúrán, ahol az élesszemű rajzoló, Szerelmey Miklós is ilyen módon, sőt a széken hintázóként ábrázolta.) A Petőfi karja alól kilátszó szék, az éppen ebben az időben divatosá váló biedermeier stílusban készült. (Felső támláján, nagyításban, talán P-betűvel kezdődő intarziás felirat látszik, amely Palládi Ferenc neves pesti asztalos mesterjegye lehet.) Az ilyen szék akkoriban a polgári lakások díszes bútordarabja volt, ezért aligha használták a hevenyészett berendezésű fotóműtermekben. (Ehhez hasonló széket a Petőfi Irodalmi Múzeum ereklyetára őriz.) A költő derékig látható alakját a fény csak egy irányból világítja meg eléggé. Ő pedig fejét kissé lehajtja,

arcát enyhén félrefordítja, épp ezért alulról felfelé, a szeme sarkából tekint a kamera irányába, ám talán az ott álló fotográfusra figyelve, kissé az objektív fölé néz. Petőfi a felvétel pillanatában ugyanazt az 1844. végén vagy 1845. elején, Tóth Gáspár pesti magyar szabómesternél csináltatott fekete atillát, és ugyanazt a két végén aranyrojtos, hosszú nyakkendőt viselte, mint amelyet a róla 1845. márciusában készült, s azon év júliusában litografált, "hátrattett kezű", első Barabás Miklós-féle rajzon. E rajzon a nyakon körbetekert, felemás hosszúságúra kötött selyemkendő két rojtja, a három felső gombnál bekapcsolott kabát belsejéből, éppen egymás felett lóg ki, s az alsó az ötödik gombig ér le. (A kendőn egy hullámvonal szerű hímzés is kivehető.) A fényképen is csak a három felső gombnál van összehúzva az atilla, ám itt a kendő nem belül, hanem a gallér nyílásából a kabát szárnyán kívülre vetve halad az ötödik gombig. A valóságban öt centiméteres rojtok itt annyira egymásbaérnek, hogy a halvány fényképen egybefüggő fehér csíknak látszanak. (Jósika Sámuel nyakkendőkötése épp ilyen, a róla Barabás által, 1838-ban készített litográfián.) Az is egyezik az 1845-ös rajz és a fénykép között, hogy a költő itt is, ott is, úgy tekerte nyakára a kendőt, hogy az az inge gallérját is eltakarja. Ha nem így lenne, akkor a gallér fehér színe a fényképen mindenképp látszana. Petőfi a kortársak tanúsága szerint csak 1845. végéig hordott nyakkendőt, utána mindig nyakravaló nélkül, begombolt vagy kihajtott inggallérral járt. (Ismeretes a nyakravaló miatti 1849-es vitája Mészáros Lázárral.)

A képen látható öltözék tehát azt valószínűsíti, hogy Petőfi, 1844 vége és 1845 ősze közti időben próbálta ki a fényképezést. Erősíti e feltevést az is, hogy a dagerrotípián, Barabás említett 1845-ös képéhez hasonlóan, Petőfinek serkenő bajsza van. A pödrött bajusz 1846-tól jelenik meg az ábrázolásokon. Sötét haja pedig, amelyről Lisznyay Kálmán 1845. májusában azt írta versében, hogy "tíz ujjal furdalád borzas hajadat", fülénél rövidebbre van vágva, mint bármely más képén. De 1844. végénél korábbi sem lehet e fénykép, hiszen Petőfi akkoriban a Pesti Divatlap különcködő segédszerkesztőjeként, még nem atillát, hanem, a peleskei nótáriust utánozva, Zajtay-mentét viselt. (Erre Szemere Miklós 1845-ös gúnyverse utal.) Amikor 1844. novemberében első verseskötete megjelent, végképp lemondva a színészi pályáról, felhagyott a teátrális külsőségekkel, hogy immár, mint hírneves költő, új, egyéni arculatot teremtsen magának. Ennek a metamorfózisnak átmeneti állomása lehetett 1845 első felében, talán Csapó Etelke januári halálát követően, a nyakkendővel párosított atilla, a borotvált arc, a kicsiny bajusz. Felföldi utazása előtt, március elején pingáltatta le magát Barabással, hogy arcát megismerhessék költészetének csodálói. A kép, a Pesti Divatlap mellékleteként, 1845. július 3-án, könyomatban jelent meg, nem sokkal azután, hogy Petőfi sikeres felföldi utazásáról visszatért Pestre. Ekkor kezdte írni az Egressy jutalomjátékának szánt, Zöld Marci című népszínművet. Ez lehetett az a pillanat, amikor a képmás készítésétől idegenkedő Petőfit Egressy rá tudta beszélni, hogy üljön fényképezőgépe elé. A felvétel időpontját Petőfinek a dagerrotípián látható rövidre vágott haja is igazolhatja. Hudák Ágost, aki ekkor Eperjesen látta Petőfit, úgy emlékezett, hogy "fekete haját, mely mereven állt felfelé, akkor rövidre nyírva viselte." Kéry Gyula jegyezte fel, hogy 1845. szeptember 26-án, amikor Petőfi Borjádra érkezett, zsinóros fekete magyar ruhát viselt, aranyrojtos nyakkendővel, amely egy kevésbé kilátszott. A vendéglátó Sass István felesége a nyakkendőre pillantva, meg is jegyezte: "Be szép aranyrojtos nyakkendője van!" Petőfit zavarba hozta e megjegyzés és gyorsan a ruha alá csúsztatva a nyakkendő arany rojtját. "Nem is tudtam, hogy kilátszik" – szökött.

Minden arra vall tehát, hogy a Petőfiről máig fennmaradt dagerrotípiát Egressy Gábor készíthette lakásán, a Kerepesi (ma Rákóczi) út és a Síp utca sarkán álló Marcibányi-ház második emeletén, mégpedig 1845. júliusában! Egressy Ákos emlékezéséből kiderül, hogy apja ugyan jó képeket

készített, de amatőr lévén, nem tudta őket olyan szakszerűen rögzíteni, hogy azok állagukat tartósan megőrizték. A Petőfit ábrázoló dagerrotípa épp ilyen esztétikai és technikai jeleket visel magán! (Az ezüstözött rézlemez felső részén lévő C. R. B. betűk csak típus- és minőségjelzők. Gola Ádám egyik 1846-os dagerrotíp-lemezére is ezek a betűk vannak beütve.) A Petőfi-dagerrotípa felülete sérült, s olyannyira halvány, hogy a költő arca szinte alig vehető ki rajta, holott a korból fennmaradt 150-200 dagerrotípa között vannak olyanok, mint például Kertbeny Károlyé 1847-ből, vagy Görgey Artúré 1849-ből, amelyek ma is teljesen jó állapotúak.

Petőfinek az új találmány alighanem csalódást okozott, s nem lett lelkes híve. Amikor 1847 nyarán, Vácra utazva, a Magyarországon egyestendős újdonságnak számító vasutat kipróbálta, hamarosan elragadtatott verset írt róla (Vasúton). Vajon a fényképezés korszakalkotó voltát miért nem találta megverselésre méltónak? Kortársa, Henszlmann Imre 1841-ben, a művészetek felől nézve, nemtetszéssel nyilatkozott a fényképezésről. "Mert – amint írja – ámbár a daguerotyp a természetet oly híven utánozza, mint csak physikai eljárásnak lehet: mégis, ha élő emberek arcképeit adja elő, oly borzasztó, oly eleven nélküli holt lesz az előadás, hogy a nézőre csak kellemetlenül hathat." Sőt egyenesen ijesztőnek látta az első portrét, amelyet látott: "... megvolt ezen arcképen az eredetinek minden legkisebb redője, pórusa, vonása, hajszála; de másrésről a kép (ámbár fiatal emberé volt), negyven vagy ötven esztendővel öregebbnek látszott, mint eredetije."

Petőfi és kortársai először találkoztak a fénykép kimerítő realitásával. Ez portré esetén csalódást is okozhatott. Az idealizált arcképek feleltek meg a kor igényének, s e tekintetben Petőfi sem volt forradalmár. Sőt, Petőfi nagyon is hiú volt. A róla 1846-ban készült, "szakállas állú", második Barabás-féle rajz acélmetszetét is felülbírálta. Különösen arra volt kényes, hogy orrát valóságúen, keskenynek ábrázolják. A képet sajátkezűleg átigazítva küldte vissza a metszőnek, Tyrolernek, akinek 1847. november 24-én, németül írt levelében utasításokat is adott egyes részletek kijavítására. Aligha kétséges, hogy Orlai Petrich Soma róla festett képeibe is beleszólt. A Petőfiről készült dagerrotípián éppen az orr vonala mellett látható ma is egy olyan sötét foltocska, amely megtévesztő módon vastagnak mutatja az orr alsó részét. Kertbeny a 22 esztendőes Petőfit pörsenéses arcbőrűnek látta. A retusálhatatlan dagerrotípián egyetlen efféle szépséghiba is torzított, vagy éppenséggel előnytelen látványt keltett.

Petőfi tehát a fényképet, amellyel vélhetőleg elégedetlen volt, gondosan eldughatta, hiszen arról senki nem tudott 1868-ig. Ekkor Szendrey Júlia halála után, annak hagyatékával együtt Petőfi István vette át. Ő 1879-ben úgy nyilatkozott, hogy "a kép annyira el volt mosódva, hogy azon csak egy görbült alaknak mintegy árnya látszott, az arc vonásai a legmerészebb képzelő tehetséggel sem voltak kivehetők." Petőfi öccse alighanem az ezüstamalgám oxidációjának következményeit látta, amely egy régi ezüstkanál megfeketedéséhez hasonlítható. (Egressy Gábor 1866-ban meghalt, így ő már nem nyilatkozhatott arról, hogy az előkerült dagerrotípa az ő felvétele volt-e avagy nem.) A fénykép eztán Petőfi Zoltánhoz, majd annak halála, 1870. után barátjához, Beliczay Imre pesti orvoshoz került. Beliczay csak 1874-ben hozakodott elő a képpel, amikor valószínűleg restauráltatta. Az eztán készült reprodukciókat senki sem látta annyira rossznak, mint Petőfi öccse. A feljavítási kísérleteket egy későbbi levél is bizonyítja. Doctor Albert, aki 1862-ben nyitott fényirdát Pesten, 1878. április 11-én német nyelvű levél kíséretében küldte vissza Beliczaynak a dagerrotípiát, és bizonyára azt a reprodukciót is, amely máig fennmaradt, s amelyet Rózsa György Petőfi leghitelesebb arcképének tart. A fotográfus német nyelvű levele magyarra fordítva a következő:

“Kedves Barátom! Csatolom Petőfi képét. Ha ezt te még további felhasználás céljára alkalmazni akarsz, úgy sietned kell, mert a kép rajzolata szemmel láthatólag elhalványodik. Megfelelő kémiai kezeléssel ez felerősíthető. Rövidesen, amint lehet megyek. Öreg barátod: Albert.”

1874-ben Berecz Károly nagy lelkesedéssel írt a dagerrotíпия egyik fotómásolatáról a Magyarország és a Nagyvilág című lap hasábjain: “Jelen arckép, mely [Petőfi] nevének hátrahagyott holmia közt találtatott, s mely eredetiben a negyvenes évek elején készült primitív daguerreotyp, reám, megvallom, megdöböntő hatást tőn, mintha a nyomtalanul eltűnt a maga őseredeti alakjában lépett volna elém.” Kertbeny Károly pedig 1876-ban ugyancsak egy másolat láttán imígyen kiáltott fel: “Ez az a Petőfi, ki évtizedek óta él emlékezetemben!” Kertbeny csak 1844 szeptembere és 1845 decembere között látta Petőfit, de akkor igen sokszor, s – állítása szerint – úgy megfigyelte, hogy 32 év után (azaz 1877-ben) is le tudta volna rajzolni. Az ő ráismerése is a dagerrotíпия 1845-ös keletkezését támogatja. Petőfi öccse, de még Jókai is, a későbbi, kiforrottabb Petőfire emlékeztek, hiszen élete végéig ismerték. Nem véletlen, hogy 1879-ben, amikor Kertbeny Koszorúban közölt cikkének mellékleteként a folyóirat minden egyes számába egyenként beragaszva megjelent Klösz György papírképen készült reprodukciója, Jókai Mór Petőfi István nyilatkozatára így válaszolt: “Az a daguerreotypról másolt arcképe Petőfi Sándornak, ami a Koszorú-ban megjelent, s amit Petőfi István, kedves barátom, megtagad, csakugyan semmit sem hasonlít a költőhöz. Hanem az nem ugyanaz, amit Klösz most kiadott. Ugyanarról az elmosódott üveglapról van ugyan lemásolva, de új retouchirozással, amihez én is hozzájárultam, ahogy tudtam, emlékezet után. Az üvegnegatív, amit valaki spongyával lemosott, csak a fej felső részét mutatja meglehetősen tisztán, az a homlok, a felálló hajviselet, hegybetörő szemöldök, a satyrszerű fülek egészen Petőfi Sándoré, hanem a száj már elmosódott, s az állon azt sem lehet kivenni, volt-e szakáll, vagy borotválva volt?” (Jókai tévesen beszél üvegnegatívról, hiszen a dagerrotíпия fémlemez és pozitív kép látszik rajta.)

Az eredeti dagerrotíпия végül is a Beliczay-családnál maradt, ám mindenki megfeledkezett róla, és hosszú ideig elveszettnek hitték. 1948-ban Rózsa György utánajárásának köszönhetően került újra elő Beliczay Imre hasonló nevű unokájánál. A nem megfelelően tárolt, elpiszkolódott lemez ekkorra már teljesen besötétedett, s a kép alig látszott rajta. 1956-ban Escher Károly fotóművész az ezüstoxidtól megfeketedett dagerrotípiát rendbe hozta. Egy régi recept szerint, 1%-os ciánkáli oldatban fürdetve, néhány perc leforgása után sikerült eltüntetnie a sötét oxidréteget, s halványan ugyan, de előtűnt a portré. Valószínűleg ugyanezt az eljárást csináltatta meg a lemezzel Beliczay is 1874-ben! (Ez a restaurálási módszer – a fotográfusok véleménye szerint – vissza nem fordítható romlási folyamatot indít el a lemezen!) Escher azonban az így előhozott kép látványával nem volt elégedett, ezért helyenként retusálta a közzétett fényképet. Arra viszont ügyelt, hogy a tükröképet visszafordítsa, így az ő reprodukcióján Petőfi jobbfelé fordul, miként egykor a valóságban. Várkonyi Nándor 1940-ben, Petőfi arca című írásában a Klösz-féle retusált fényképet tekintette a hiteles Petőfi-arcmásnak, 1957-ben, Az üstökös csóvjája című, Petőfi ábrázolásait igen részletesen tárgyaló, gazdagon illusztrált könyvében pedig már az Escher Károly által restaurált, ám retusálva reprodukált kép mellett állt ki. Az 1970-es években Flesch Bálint fotóművésznak, hosszas kísérletezés után, sikerült eszményi megvilágítást és fényszöveget találnia, s ennek eredményeként olyan jó reprodukciót készítenie a dagerrotípiáról, amely retusálás nélkül is élvezhető képet ad a költő arcáról. Ez a legjobb fénykép ma Petőfiről!

1990-ben hologramm is készült a dagerrotípiáról; az előállításához szükséges lézersugár többet láttat a képből, mint a természetes fény. A bankkártyákon alkalmazott, ezüsthémmel tükröződő, fémfóliás hologrammokkal szinte tökéletes másolatot lehetne készíteni a Petőfit ábrázoló dagerrotípiáról. A mai számítógépes technika segítségével akár digitalizált, színezett arckép-rekonstrukció is lehetséges. A dagerrotípiát tehát nem rekvizitum, amely bár egy régen elavult technika produktuma, mégis annak a néhány másodpercnek a közvetlen tanúja, amelyet Petőfi a kamera objektívja előtt töltött. Jól kidolgozott szoftverrel a dagerrotípiát, a róla készült jó fénykép és a hologramm Barabás rajzával, a Mezey József, valamint az Orlay Petrich Soma által festett képekkel is "összehozható", s így akár szembe vagy profilba is elfordítható mozgóképet is elő lehetne állítani. Érdekes virtuális találkozás volna ez Petőfi arcával, amelyet – ha nem is olyképpen, mint a színről-színre való látásnál – végre nem homályosan, hanem világosan szemlélhetnénk!

IRODALOM

Gyakorlati illusztrációk a retorikus mozdulatokhoz és játékokhoz. Pest, 1822. (Kincses Károly adata.)

Móth Endre: Rövid értekezés a nemzetiségről. Pest, 1833. (Klasszy Vencel szabómester értekezése a magyar viseletről.)

Dagerre képei' elkészítése' módjának leírása, Német után közli Dr. Zimmermann Jakab. Bécsben, 1840. (Reprintben: Bp., 1984. Karlovits Károly utószavával)

Henszlmann Imre, A daguerotypek = H. I., Párhuzam az ó- és újkor művészeti nézetek és nevelések közt, különös tekintettel a művészeti fejlődésre Magyarországon, Pest, é.n., 111-112.

Nagy Ignác, Magyar titkok. Kilencedik füzet. Pest, 1845. és Bp., 1908, 48-58.

Tárgyjegyzék az 1846dik évi iparműkiállításához. Pest, [1846.] 18.: VI. terem, asztalokon: "Tóth Gáspár, magyar szabó (ung. Schneider) Úri utcában, Jankovics-házban. Magyar díszöltözet, palást-mente bársonyból, dolmány damaszkból, nadrág posztóból. Dolmányok selyemből, posztóból."

Berecz Károly, Petőfi. Visszaemlékezések, Magyarország és a Nagyvilág 1874, 33. szám, augusztus 16. 402-405 (Székely Bertalan rajzával).

Kertbeny Károly, Petőfi arcképeiről, Koszorú. A Petőfi-társaság havi közlönye. I. kötet, Bp., 1879, 10-22. (A 10-11. lap között beragasztott papírképpel.); Petőfi István nyilatkozata a dagerrotípiáról és Jókai Mór hozzáfűzött megjegyzése a Hon 1879. szeptember 2-i, esti számában jelent meg.

Petőfi Album, Szerk. Bartók Lajos, Endrődi Sándor és Szana Tamás, Bp., 1898, 81. (A 149. lapon Jankó János rajza)

Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái, X. kötet, Bp., 1905, 1000. (A Fridrich nevű fényképészről)

Egressy Ákos, Egressy Gábor, a budapesti Nemzeti Színház első éveiben. 1837-1848., Uránia, 1906, 10. szám, október, 386.

Kéry Gyula, Friss nyomon, Bp., 1908. 33-34. (Petőfi-könyvtár, 1.)

Egressy Ákos, Petőfi Sándor életéből, Bp., 1909. (Petőfi-könyvtár, XII.) 37-38

Kéry Gyula, A Petőfi-ház ereklje-gyűjteménye = Petőfi Almanach, Bp., 1909, 332-333.

Endrődi Sándor, Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842-1849, Bp., 1911. (Petőfi-könyvtár, XXIX-XXX.)

Harsányi Zsolt, Utazás a sűgőlyukon túl, Színházi Élet, 1917. április 8., 56-57. (1848. március 16-án Strelisky Lipót lefotografálta Petőfit. Téves adatokkal teli írás. Talán a csoportkép készült ekkor!)

Ernst Lajos, Petőfi arcképei, Bp., 1922.

Varjú Elemér - Höllrigl József, Ernst Lajos magyar történeti gyűjteménye. Bp., 1932. (A Magyar Nemzeti Múzeum kiállításai, VII.) 130. (IV. szakasz, 7. tárlóban: 2. "Egressy [Gábor] fiatalabbkori arcképe. Daguerotípiá. 3. Egressy [Gábor] fiatalabbkori arcképe közelebbről fölvéve." Ez a két kép 1986 óta a miskolci Herman Ottó Múzeumban van!)

Várkonyi Nándor, Petőfi arca, Pécs, 1940. és 2. kiad. Széphalom Könyvműhely [1990.]

Kreilisheim György, Régi magyar fényképezés, Bp., 1941. (2. kép: Kertbeny Károly 1847, 3. kép: Görgey Artur 1849.)

Rózsa György: Az igazi Petőfi-arc (Előkerült a daguerreotípiá), Szabad Művészet, III. (1949), 200-201.

Rózsa György, Petőfi Sándor képmásai (Ikonográfiai tanulmány), Irodalomtörténet, 1951, 207-216.

Fejős Imre, A fényképezés feltalálása. Magyar daguerrotípiák, Fotó 1954, 5. szám 1-4., 6.szám 1-2., 1955. 2. szám 1-2.

Escher Károly: Petőfi igazi arca, Fotó 1956, 5. szám 18.

Várkonyi Nándor, Az üstökös csóvája. Dokumentumok Petőfiről, Pécs, 1957.

Hevesy Iván, A magyar fotóművészet története. Bp., 1958, 32-33. (3. sz. kép: a Kertbeny Károlyt ábrázoló dagerrotípia)

Escher Károly, Riportfényképezés, Bp., 1959. (Fotókönyvtár, 5.) 130-133. Függelék: A Petőfi-dagerrotípia. (Escher Károly retusálatlan reпрója a dagerrotípiáról Rózsa György birtokában van.)

Fejős Imre, Széljegyzetek Petőfi ikonográfiájához, Irodalomtörténet, 1961, 320-322. (Strelisky hirdetései műterméről)

Hatvany Lajos, Így élt Petőfi, 2. jav. kiad., Bp., 1967, I. 714; II. 124-126.

Mihályfi Ernő, Escher Károly munkássága. Bp. é.n., Fotóművészeti Kiskönyvtár. (A 64. számon lévő Petőfi kép retusálása eltér a Fotóban közölttől!)

Mészáros Vilmos, A fényképezés kezdeti korszaka Magyarországon. Várpalota, 1977. (A Magyar Vegyészeti Múzeum Kiadványai, 16.)

Egressy Gábor válogatott cikkei (1838-1848). Kiad. Kerényi Ferenc. Bp., 1980. Színháztörténeti Könyvtár

Beke László, Fényképezés és képzőművészet = Művészet Magyarországon 1830-1870. Bp., 1981. (II. 516. Gola Ádámnak Ferenc István szobrairól 1846. augusztus 28-án készült felvételei közt, az Idő címet viselő dagerrotípiáján, C.R.B. ötvösjegye látható.)

Leletek. A magyar fotográfia történetéből. Vál. Szilágyi Gábor - Kardos Sándor. [A bevezető tanulmány Kreilisheim György munkája (1941)], Bp., 1983, (Az 1. kép a Petőfi-dagerrotípia mai állapotot tükröző reprodukciója)

A miskolci fotográfia 1945 előtt. Miskolci Galéria 1986. szeptember 26. – október 26. [Kiállítási katalógus] Bev. Tarcai Béla, Miskolc, 1986. (Egressy Gábor 1840. körül, reprodukció dagerrotípiáról. Az Egressyt ábrázoló két dagerrotípia jelzete: HOM. F. 966. és HOM. F. 967.)

Magyar színháztörténet 1790-1873. Szerk. Kerényi Ferenc. Bp. 1990. (96. kép: Dagerrotípia Egressy Gáborról. Az 536. lapon a 96. kép jegyzete: Dagerotípia, 1840-es évek. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, fotógyűjtemény)

Kincses Károly, A színház. A fénykép. A 200 éves magyar színjátszás és a 151 éves magyar fotográfia közös történetéből, Magyar Színházi Intézet, Bp., 1990, 8-9. (Flesch Bálint véleményéről)

Görög-magyar szótár az Újszövetség irataihoz. Szerkesztette Varga Zsigmond J. Kiadja a Magyar Bibliatanács megbízásából a Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya. Bp., 1992. 149., 377.

Kovács Ida, Írófényképek, Irodalomismeret, 1994, 1. szám, 43-44.

Cs. Plank Ibolya, Fényképésztermek Budapesten, Budapesti Negyed, 1997. tavasz (V. évf. 1. szám), 69-70.

Beszélő tárgyak. A Petőfi család relikviái, Összeáll., és bev. Kalla Zsuzsa és Ratzky Rita. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1997. (A 76. kép Petőfi atillája, amely a fotografáláskor rajta lehetett.)

Szentmártoni Szabó Géza, Feltevések a Petőfit ábrázoló dagerrotípiáról, Irodalomismeret, 1998, 1-2 szám, 96-103.

A Petőfi-dagerrotípán látható biedermeier stílusú székhez hasonló a Petőfi Irodalmi Múzeum raktárában, az R 91.76 leltári számon található.

Újjonnan talált biedermeier szék ami még jobban hasonlít a képen levőhöz (2014. 08.):

biedermeyer szek Petofi dag részlet